

Főhajtás egy kivételes mester előtt

Hit és tudás – Tisztelgés
Szabó Miklós emléke
előtt, születésének 100.
évfordulóján. Szőlőtő
Kétnyelvű Oktatásért
Nonprofit Közhasznú Kft;
Budapest 2012.

A legutóbbi száz esztendő magyar történelméről igazán elmondható, hogy emberek százezreinek életére akár többszörösen sorsfordító hatást gyakorolt. Különösen igaz a fenti állítás azokról, akik csaknem végigélték az említett időszakot, mint például aki előtt a fent jelzett kötet szerkesztői, írói tisztelgnek.

Így vall erről Bardócz-Tódor András pedagógia történész a könyv Előszavában:

„Sorsok és találkozások: örök rejtély. Életünk történései kívül esnek az okság törvényének hatókörén. Magyarázzuk az érthetlent: egyesek sorsnak, mások véletlennek nevezik az isteni gondviselés munkálkodását. Ennek a gondviselésnek köszönhető, hogy néhányan, rövid ideig élete utolsó éveiben kapcsolatba kerülhettünk Szabó Miklóssal, a kilencvenkilenc éves korban eltávozott jeles tudóssal, szótár- és tankönyvíróval, neveléstörténésszel. Néhányan közülünk már ismerték, vagy ismerhették legalább a nevét, néhányan munkatársai, mások tanítványai lehettek, barátai, tisztelői és kollégái. Többünk számára úgy volt új ismerős, mintha mindig is ismertük volna. Nem ő volt az egyetlen, akivel kapcsolatba kerültünk. Mégis ő lett az, akire egy akarattal emlékezünk úgy, hogy emlékéit egy kötetben is szeretnénk megőrizni. Ebben, ami születésének 100. évfordulójára készült.” (7. oldal)

Szabó Miklós „regénybe illő” életútját Hollós Attila, az ószláv nyelv kiváló kutatója eleveníti fel, mely életút állomásai az adott történelmi korszak(ok) tragikus, nem egyszer már-már tragikomikus megnyilvánulásai voltak.

A szabályosnak induló életpálya a Pázmány Péter Tudományegyetem magyar-német szakán kezdődött. Szabó Miklós 1936-ban ugyanitt summa cum laude eredménnyel doktori fokozatot szerzett, majd középiskolai tanárkodás következett, s időközben nem mellékesen közgazdaságtanból diplomázott.

A döntő fordulatot – ahogy sokaknak – a második világháború hozta Szabó Miklós számára is. „Az orosz nyelv iránt a második világháború idején másfél évig tartó frontszolgálat alatt ébredt föl tudományos érdeklődése, amikor alkalmá volt orosz emberekkel kapcsolatba lépnie. Elmondása szerint – mivel nem jutott hozzá szótárhoz és nyelvkönyvekhez – így szappanért cserébe szert tett egy orosz mesekönyvre.” (9. oldal)

A háborút követően, még a koalíciós kormányok idején kétéves ösztöndíjjal Moszkvába és Leningrádba került, ahol az orosz nyelvi tanulmányaival párhuzamosan megírta az orosz nevelés 988-1917 közötti történetének feldolgozó, élete főművévé vált hatalmas tanulmányát, mely azonban (igen jellemzően) az 1948–1949-es – s az ezt követő többi „fordulat” következtében először 2002-ben(!) jelenhetett meg, mivel Szabó Miklós soha nem volt hajlandó ideológiai-politikai szempontok alapján „átírni” monográfiáját.

Ám hiába volt Szabó Miklós kiváló nyelvtanár, szótár- és tankönyvíró, neveléstörténész, metodikus, „ideológiai-politikai megbízhatatlansága” miatt több egyetem és főiskola zárta ki munkatársai sorából, míg 1958-ban(!) végleg eltiltották a tanári munkától.

Az pedig szintén az akkori rendszer szégyene, hogy az 1960-as évek második felében történt amerikai és európai tanulmányútja után 1970-től nyugdíjazásáig a Magyar Tejgazdasági Kísérleti Intézet(!) munkatársaként kereshette kenyerét, s pedagógiatörténeti kandidátusi fokozatát csak 80 éves korában, a rendszerváltást követően, 1992-ben szerezhette meg „A pedagógus Tolsztoj”-ról készített disszertációjának megvédéséért.

Az emlékkönyvben Szabó Miklósnak az orosz nevelésről írt főművét Mayer Erzsébet tanár elemzi rendkívüli érzékkel a történelmi, kultúrtörténeti összefüggések rendszerében. Figyelemreméltó Péter Mihálynak, az MTA doktorának az orosz szakos tanárképzéssel kapcsolatos „rendhagyó gondolatait” közlő írása, mely az ismeretanyag, a didaktika, a tantárgy pedagógia dialektikus egységében vizsgálja a képzési folyamatot, sőt ezen túlmutatva az idegennyelv-tanári képzésről az alábbi, napjainkban is aktuális megállapítást teszi:

„Társadalmunkban szerencsére eltűnőben vannak a tabuk, ám akad még egy-két olyan fogalom, illetve szó, amelynek hallatára sokan legalábbis homlokukat ráncolják. Ilyen többek között az elit, amely még ma is az osztályhierarchia, az előkelőség, a társadalmi kiváltságok képzettársítását váltja ki, noha e francia eredetű szó jelentése »válogatott, legjobb«, illetve »valamely réteg vagy csoport színe-java«. Erre a kis »szemantizálásra« azért van szükség, hogy segítsen eloszlatni minden jó szándékú félreértést (a nem jó szándékú ellen amúgy sincs orvosság), amikor azt állítjuk, hogy az idegennyelv-szakos tanárok képzésének nyelvi elitképzésnek kell lennie. Mint ahogy a Színművészeti Főiskolára nem kerülhetnek be mindazok, akik könyv nélkül el tudnak mondani egy verset, az idegen nyelvi szakokra történő felvételnél sem azok közül kell választani, akik az érettségien a választott nyelvből jeles osztályzatot kaptak, hanem azok közül, akik az iskola követelményeinek többet tudnak.” (20-21. old.)

A kötet további tanulmányai részben tudományos közleményekkel, részben irodalomtörténeti tanulmányokkal tisztelegnek Szabó Miklós emléke előtt.

Ezek közül közérdeklődésre is számot tarthat V. Molnár László történész, neveléstörténész, egyetemi tanár tanulmánya I. Sándor cár háziorvosának, a magyar Orlay Jánosnak pályafutásáról, mely sajátos karriert a szerző szinte dramatikus eszközökkel hozza életközébe.

A pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem oktatójának, Zsigmond Annának munkája társadalmi-, politikai-, kulturális-, sőt történetfilozófiai kontextusba ágyazva elemzi Astolphe de Custine (1790–1857): *Oroszországi levelek* című munkáját, s ennek alapján tárja az olvasó elé a 19. századi Oroszország sokszínű tablóját.

A szakmai körökön túl az érdeklődő laikusok számára is kuriózum Zoltán Andrásnak a nyíregyházi főiskola tanárának, az Ukrán Intézet igazgatójának a korai magyar irodalmi művek egyikének, a humanista Oláh Miklós esztergomi érsek *Attila* című művébe illesztett Szent Orsolya legendának 1580 körüli ófehérorosz fordításáról készített elemző bemutatása.

Dukkon Ágnes irodalomtörténész, egyetemi tanár tanulmánya ugyanakkor a szakma számára szolgálat érdekes adalékot *A nagy „kívülállók”*: *Csadajev és Herzen szerepe az orosz kritika és gondolkodás alakulásában* című fejtegetésével, míg D. Zöldhelyi Zsuzsa az MTA doktora Goncsarov *Oblomov* című regényének magyarországi fordítását kíséri végig az 1906-as első megjelenésétől a második világháború kezdetéig.

A kötet egyik szerkesztőjének, Kalafatics Zsuzsannának az ELTE oktatójának írása *Remizov Vihartépte Oroszország* című művének sokoldalú összehasonlító elemzésével gazdagítja az orosz irodalom kutatásait.

A kötet zárótanulmányában viszont Vándor Anna az MTA Néprajzi Intézetének munkatársa, a finnugor népek jeles kutatója állít emléket a 2011-ben meghalt Juvan Szesztalov manysi költőnek a Haszti-Manysi Autonóm Körzetben élő népek küzdelmes sorsának tükrében.

A kötet méltó zárrészeként a szerkesztők (Dukkon Ágnes és Kalafatics Zsuzsanna) Szabó Miklós *Hit és Tudás* című filozófiai tanulmányát, ha úgy tetszik erkölcsi hitvallását közlik, melynek alábbi részlete mindennél jobban tárja elénk Szabó Miklós kivételes személyiségének igazi értékét:

„A szeretet a kötöttségektől mentes, feltételektől függetlenül érvényesülő, vég és határ nélküli lehetőségek, képességek és erők kötetlen és feltétlen birtokosa, semminek és senkinek nem alávetett, legfelsőbb hatalommal rendelkező abszolútum, léttel, tudattal és öntudattal, személyiséggel bíró egyetlen létalany, aki mindent maga létesít, éltet, áthat, mozgat és irányít. Ezt a legfelsőbb Lényt az ember a saját mivoltából eredően „»felvevő«” képességének korlátai folytán csak korlátozottan képes felfogni, kisugárzását, hatásait magáévá tenni. Mint hatékony erőt, »a szeretet hatalmát«” evilági életében ugyan megtapasztalja, gondjainkat viselő s fejlődésünket az értékek irányába fordító, alakító munkáját érzékeli, átéli és viszonyozhatja, vagy legalábbis utánozhatja a maga szeretetével. De a hatást kifejtő Lényt, a szeretetet magából kisugárzó abszolútumot, az ösforrást, a dolgok lényegét létrehozó és fenntartó személyiséget – mivel érzékszervei, amelyek lehetővé teszik s egyúttal korlátozzák is megismerő képességét, csak a kötöttségekkel és feltételekkel megvalósult világ élettelen és élő egyedei által kisugárzott hatások »vételére«” vannak kalibrálva – nem képes adekvált módon megismerni. Másrészt viszont az élete alakításához szükséges mennyiségű és minőségű, s a dolgok és személyek hatását kifejtő, eredeti, mélyebb lényegének, erőközpontjának, »szívének«” teljes megismeréséig s így birtokba vételéig nem, hanem csak létének feltételezéséig juttatják el – a Lény létével kapcsolatos, meggyőző ismerete, »tudása«” nincsen. Ahogyan nincsen biztos tudása,

legfeljebb hite, reménye, biztonságérzetet nyújtó bizalma, »megérezései« egy őt szerető másik ember megnyilvánulásait, tetteit inspiráló szívéről, a személy igazi Én-jéről, egyéniségéről sem. Az ember ismeretlen és kiismerhetetlen: végső fokon »titok«. Mint minden létező. A legfőbb, az Abszolút pedig már érzékszerveink számára sem hozzáférhető.

A »tudás«: természetes módon történő viszonyulásunk a kötött és feltételektől függő tárgyi valóságokhoz; általa vesszük birtokba a világot, gyakoroljuk hatalmunkat a világban. Az érzékszerveink és az érzékelhető világátfogóbb és mélyebb megismerése céljából kifejlesztett technikai eszközök számára hozzáférhetetlen, nem érzékelhető valóságokhoz való viszonyulásunk természet-feletti (metafizikai) megközelítést igényel, mivel kötöttségektől mentes és feltételektől független létüket számunkra kizárólag más, egyéb, érzékelhető erőforrása vissza nem vezethető hatásai igazolják. Az ilyen hatásokból az őket kisugárzó erőközpontokra, alanyokra visszakövetkeztethető, a hatásokat bensőleg megélt, intuitív módon felfogott tapasztalatok birtokában levő, vagy az ilyenek megszerzésére törekvő, s a visszakövetkeztetést végrehajtó, illetve elfogadó képességünk a tudás képességétől lényegében különböző »hit«.» (146–147. old.)

Sávoly Mária